

FORMÁLIS NYELVEK ÉS AUTOMATÁK

KIDOLGOZOTT GYAKORLATI PÉLDÁK
MAGYARÁZATOKKAL

Készítette:
Király Márk

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR
PROGRAMTERVEZŐ INFORMATIKUS BSC
2023/24/1

Összesen 14 feladattípus áttekintése részletes magyarázatokkal a formális nyelvek és automaták tantárgy témaköréből.

Hiba és egyéb észrevétel az alábbi e-mailen tehető: mark.kiraly.hu@gmail.com

1 Mely nyelveket generálják az alábbi grammatikák? Adjuk meg a grammatikák típusait is!

1.1 Feladat:

$$G = \langle \{0, 1\}, \{S, A, B\}, S, \{S \rightarrow 01S \mid 1A, A \rightarrow B0, B \rightarrow 1\} \rangle$$

1.2 Megoldás

A $S \rightarrow 01S$ szabállyal a '01' stringek számát tudjuk növelni. Majd ha ezt meguntuk, az $S \rightarrow (01)^n 1A \vdash (01)^n 1B0 \vdash (01)^n 110$ levezetés az egyetlen amivel folytatni tudjuk a generálást. Lezárni a generálást csak az $B \rightarrow 0$ szabály alkalmazásával tudjuk.

Tehát a keresett nyelv a következő:

$$L = \{ (01)^n 110, \text{ ahol } n \in \mathbb{N} \}$$

A $G(L)$ pedig 2-es típusú, azaz környezetfüggetlen, mivel alakja:
 $A \rightarrow \omega$, ahol $\omega \in (V \cup W)^*$, valamint $A \in W^*$.

1.3 Feladat:

$$G = \langle \{0, 1\}, \{S, A, B\}, S, \{S \rightarrow 0A, A \rightarrow 0A \mid 1A \mid 0B \mid 1B, B \rightarrow 1B0 \mid 10\} \rangle$$

1.4 Megoldás

Kezdetben az $S \rightarrow 0A$ szabályt tudjuk csak alkalmazni, ezután viszont választhatunk A és B generálási irány közül. Először válasszuk A irányt: $0A \vdash 00A \mid 01A \dots$ használatával az első '0' string után '0'-at vagy '1'-eket generálhatunk tetszőleges sorrendben és mennyiségben, ez formalizálva így néz ki: $0\{0, 1\}^*$. Ezek után a B irány maradt, ami először egyetlen darab '0'-t vagy '1'-et ad az eddigi stringhez. A $B \rightarrow 1B0$ szabály a bal oldalon az '1'-esek, jobb oldalon a '0'-ák számát tudja növelni azonos mértékben. Viszont zárásképp '10'-val zárhatunk, ami jó, hiszen ez nem borítja fel az imént leírt szabályszerűséget. Így most tovább írhatjuk az eddig feltárt $0\{0, 1\}^*$ összefüggést: $0\{0, 1\}^* 1^m 0^m$. Ámde mert A-ból B-be el kell jutnunk valahogy amit csak egy '0' vagy '1' automatikus hozzáadásával tehetünk meg, így a képlet $\{0, 1\}^*$ részénél ki kell vennünk az üres szót: $\{0, 1\}^* \setminus \epsilon$.

Így a keresett nyelv végül a következőképp alakul:

$$0\alpha 1^m 0^m \mid \alpha \in \{0, 1\}^* \setminus \epsilon, m \in \mathbb{N}, m \geq 1$$

A $G(L)$ 2-es típusú grammatika. Indoklás a rész legelső feladatánál.

2 Készítsünk reguláris grammatikákat az alábbi nyelvekhez!

2.1 Feladat:

$$L = \{\alpha \in \{0, 1\}^* \mid \alpha - ra \text{ igaz } X\}$$

Ahol X az, hogy: nem kezdődik egyessel vagy nem végződik nullára.

2.2 Megoldás

Először is nézzük végig a lehetséges eseteket: $0x0$; $0x1$; $1x0$; $1x1$ (itt az x bármilyen és bármennyi véges V^* -beli string-et jelöl). A 'vagy'-al összekötött állítások igazságértéke csak akkor hamisak ha mindkét állítás hamis. Ebből az adódik, hogy $0x1$ kivételével az összes eset megengedett.

A grammatika tehát így néz ki:

$$G = \langle \{\{0, 1\}, \{S, A, B\}, S, \{S \rightarrow 0|1|1A|0B, A \rightarrow 0|1|0A|1A, B \rightarrow 0B|1B|1\}\} \rangle$$

A működésének magyarázata esetszétválasztással egyszerűen elintézhető. A kezdőszimbólumból való távozások közül az B jelöli, hogy egyessel csak végezhetünk ($B \rightarrow 1$), A pedig hogy bármivel ($A \rightarrow 0|1$). Az $A \rightarrow 0A|1A$ pedig azt biztosítja, hogyha a kezdő- és zárószimbólum közt bármilyen string lehessen, ugyanígy a $B \rightarrow 0B|1B$ esetnél is.

2.3 Feladat:

$$L = \{\alpha \in \{a, b\}^* \mid \alpha - ra \text{ igaz } X\}$$

Ahol X az, hogy: első és utolsó betűje különbözik.

2.4 Megoldás

Először is nézzük végig a lehetséges eseteket: axa ; axb ; bxa ; bxb . Ebből rögtön ki tudjuk szűrni mi kell nekünk: axb és bxa (itt az x bármilyen és bármennyi véges V^* -beli string-et jelöl). Ezek alapján az előző feladat mintájára tudjuk megkonstruálni a grammatikánkat:

$$G = \langle \{\{a, b\}, \{S, A, B\}, S, \{S \rightarrow aB|bA|\epsilon, B \rightarrow aB|bB|b, A \rightarrow aA|bA|a.\}\} \rangle$$

A működésének magyarázata igen egyszerű és hasonló az előző feladathoz: esetszétválasztást használunk itt is. A B irányít a a -val való kezdést és b -vel való zárást takarja. Az A irány pedig a fordítottját, azaz a b -vel való kezdést és a -val történő lezárást. Az $A \rightarrow aA|bA$ pedig azt biztosítja, hogyha a kezdő- és zárószimbólum közt bármilyen string lehessen, ugyanígy a $B \rightarrow aB|bB$ esetnél is.

3 Készítsünk (bármilyen) grammatikákat az alábbi nyelvekhez!

3.1 Feladat:

$$L = \{a^{2n}b^{3n}ab, n \in \mathbb{N}\}$$

3.2 Megoldás

Ezt a feladatot sajnos nem tudjuk reguláris grammatikával megoldani, amit készíteni fogunk az környezetfüggetlen lesz. Az ötletünk a következő: $S \rightarrow aaAbbbab$, $A \rightarrow aaAbbb|aabb$. Ezzel először S -ből átmegyünk A -ba, ami azért van mert nem szeretnénk a szó végi 'ab' generálását a szó belsejében ismételtetni. A -ból viszont véges sokszor tudjuk a szó belsejében az 'aabb'-k generálását ismételtetni a $A \rightarrow aaAbbb$ szabály alkalmazásával. Ha mindezt meguntuk, akkor a $A \rightarrow aabb$ szabállyal zárunk. De ne feledkezzünk meg arról sem, hogy az 'aabbab' és 'ab' szavakat is tudnia kell generálnia a grammatikánknak, ezt a $S \rightarrow aabbab|ab$ szabályok biztosítják. Így végül a következő grammatika lesz a megoldás:

$$G = \langle \{\{a, b\}, \{S, A\}, S, \{S \rightarrow aaAbbbab|aabbab|ab, A \rightarrow aaAbbb|aabb\}\} \rangle$$

3.3 Feladat:

$$L = \{10^{3k}1^{2k}0, k \in \mathbf{N}\}$$

3.4 Megoldás

A megoldásnál itt is hasonlóan járunk el, mint az előző esetben, szintén környezetfüggetlen grammatikát gyártunk. Az ötletünk a következő: $S \rightarrow 000A11$, $A \rightarrow 000A11|00011$. Ezzel először S-ből átmegyünk A-ba, ami azért van mert nem szeretnénk a szó eleji '1' és szóvégi '0' generálását a szó belsejében ismételtetni. A-ból viszont véges sokszor tudjuk a szó belsejében az '00011'-k generálását ismételtetni a $A \rightarrow 00A11$ szabály alkalmazásával. Ha mindezt meguntuk, akkor a $A \rightarrow 00011$ szabállyal zárunk. De ne feledkezzünk meg arról sem, hogy az '1000110' és '10' szavakat is tudnia kell generálnia a grammatikánknak, ezt a $S \rightarrow 1000110|10$ szabályok biztosítják. Így végül a következő grammatika lesz a megoldás:

$$G = \langle \{0,1\}, \{S,A\}, S, \{S \rightarrow 1000A110|1000110|10, A \rightarrow 000A11|00011\} \rangle$$

4 Formális nyelvek metszete, tükörképe és iteráltja

4.1 Feladat:

Legyen $L_1 = \{ab^n : n \in \mathbf{N}\}$, $L_2 = \{a^n b : n \in \mathbf{N}\}$.

a) $L_1 \cup L_2 = ?$, valamint $L_1 \cap L_2 = ?$

b) Az $L_1^* = \{\alpha^{-1} : \alpha \in L_2\}$ jelöléssel, $L_1 * L_2^{-1} = ?$

c) Igaz-e, hogy $L_1^* = L_2^*$? Ha nem, miért? Ha igen mi ez a nyelv?

4.2 Megoldás

Az a) feladatrésze a megoldás a következő: $L = \{ab^n a^m b, n, m \in \mathbf{N}\}$, mivel a formális nyelvek metszete nem más mint az összeszorzásuk, ez utóbbi pedig konkatenálást (egymás után illesztést) jelent. A metszet az $L = \{ab\}$ lesz, mivel az az az egy szó, ami mindkét nyelvben előfordul.

A b) feladatrésze a válaszunk: $L = \{ab^n b a^m, n, m \in \mathbf{N}\}$. Mivel itt az α^{-1} nem jelent mást, mint a α szó tükörképét, ami valójában az őt alkotó string-ek fordított sorrendben való egymás utáni leírását takarja.

Végezetül a c) feladatészhez érkeztünk. Az $L^* = \bigcup_{n \geq 0} L^n$ összefüggés jelentését kell itt tulajdonképp tárgyalnunk. Tehát L nyelv iteráltja nem más, mint a szavainak tetszőleges véges sok tényezőből álló szorzatainak halmaza. Visszakanyarodva a kérdésünkhöz: az egyenlőség nem teljesül.

Indoklás: mivel $L_1 = \{a, ab, abb, abbb, \dots\}$ és $L_2 = \{b, ab, aab, aaab, \dots\}$ nyelvek szavainak szorzata között L_2 esetén előállhat pl. 'bab', de az L_1 nyelvénél ez nem lehetséges, tehát találtunk egy ellenpéldát.

5 Két nyelv metszete és uniója

5.1 Feladat:

Készítsünk két grammatikát, aminek az uniója az alábbi nyelvet generálja: $L = \{ba^n ab^m ba : n, m \in \mathbf{N}\}$

5.2 Megoldás

A nyelvet két részre szedjük és mindkét "részéhez" készítünk egy reguláris grammatikát, majd vesszük a két grammatika unióját. Megjegyezzük, hogy két grammatika uniója is reguláris kell legyen. A felosztás nézzon ki a következőképp: $L_1 = \{ba^n a \dots\}$ és $L_2 = \{b^n ba \dots\}$. Itt fontos megemlíteni, hogy az n hatvány az nyelvenként van érvényben. Tehát az únóban majd végül n és m fog szerepelni.

Az $G(L_1) = \{..., S \rightarrow bA, A \rightarrow aA|a\}$ generálja, a $G(L_2) = \{..., S \rightarrow bS|bA, A \rightarrow a\}$ generálja. Ennek a kettőnek a működése triviális, azokat most terjedelmi okok miatt nem részletezzük. Végül vesszük a két nyelv unióját, ami valójában a szorzatukat (azaz magyarul egymás után helyezésüket, konkatenálásukat) jelenti. Ezt úgy érzük el, hogy először a két nyelv terminális jeleinek halmazait diszjunktá tesszük, ez valójában a "nagybetűk bevesszőzése". Majd az L_1 nyelvben a zárószimbólumok végét kiegészítjük a L_2 grammatika kezdőszimbólumával, az egyik nyelvből a másikba való átmenet végett.

Itt megemlítyük azt, hogy ebben a feladatban az ϵ sehol sem szerepelt a kezdőszimbólumokból kiindulva, így most ezzel nem kell vacakolnunk. De egyébként ha lenne ilyen arra is kitérünk:

Tegyük fel, hogy az L_1 -ben az $S \rightarrow bA$ helyett az $S \rightarrow bA|\epsilon$ szabály szerepel, ekkor ϵ -t csak egyszerűen kivesszük az unióból és helyére az "átvivőszabályt" írjuk be, ami jelen esetben az $A \rightarrow aS'$. Ez biztosítja, hogy "semmi" generálás után rögtön a második nyelv elejére jutunk. Ha az L_1 és L_2 nyelvben egyszerre szerepel az ϵ , akkor egyszerűen az új kezdőszimbólum jobb oldalára be kell írni az ϵ -t is. Ezek után viszont figyeljünk rá, hogy az új kezdőszimbólum nem fordul elő a szabályok jobb oldalán.

Visszatérve az eredeti feladatunkhoz a megoldás a következőképp alakul:

$$G = \langle \{\{a, b\}, \{S, S', A, A', Q\}, Q, \{Q \rightarrow bA, A \rightarrow aA|aS', S' \rightarrow bS'|bA', A' \rightarrow a\}\} \rangle .$$

5.3 Feladat:

Készítsünk két grammatikát, aminek a metszete az alábbi nyelvet generálja: $L = \{\alpha ab^n b \mid \alpha \in \{\epsilon, a, b\}, n \in \mathbb{N}\}$

5.4 Megoldás

A nyelvet két részre szedjük és mindkét "részéhez" készítünk egy reguláris grammatikát, majd vesszük a két nyelv metszetét, ami az összeadásukat jelenti. Az összeadás itt valami olyasmit takar, hogy egyik vagy másik nyelv generálható, hozzáátve hogy mindkét nyelv nem generálható egyszerre, de legalább az egyik mindeképp generálható.

Az $L_1 = \{..., aab^n b\}$ legyen, az $L_2 = \{..., bab^n b\}$. Ezek után az L_1 és L_2 -höz készítünk grammatikákat, úgy hogy a kezdő szabályokhoz még egy ϵ -t is beveszünk.

A következőképpen néznek ki: $G(L_1) = \{..., S \rightarrow aA|\epsilon, A \rightarrow aB, B \rightarrow bB|b\}$, valamint $G(L_2) = \{..., S' \rightarrow bA'|\epsilon, A' \rightarrow aB', B' \rightarrow bB'|b\}$. Már a terminális jelek diszjunktá tétele is megtörtént. Ezek után nincs más dolgunk, minthogy bevezetünk egy új kezdőállapotot, amiből elérhetővé tesszük az L_1 és L_2 béli szavakat is. Tehát $G(L) = \{..., Q \rightarrow aA|bA'|\epsilon\}$, majd ezek után az összes szabályt változtatlanul bemásoljuk: $G(L) = \{..., Q \rightarrow aA|bA'|\epsilon, A \rightarrow aB, B \rightarrow bB|b, A' \rightarrow aB', B' \rightarrow bB'|b\}$. Mivel $Q \rightarrow \epsilon$ szerepel, így át kell néznünk, hogy Q nem-e fordul elő a szabályok jobb oldalán, de nem. Jók vagyunk! A teljes megoldás így írható fel:

$$G(L) = \langle \{\{a, b\}, \{S, S', A, A', B, B', Q\}, Q, \{Q \rightarrow aA|bA'|\epsilon, A \rightarrow aB, B \rightarrow bB|b, A' \rightarrow aB', B' \rightarrow bB'|b\}\} \rangle$$

5.5 Feladat:

Készítsünk reguláris grammatikát, ami az alábbi nyelvet generálja: $L = \{00, 111\}^*$ ahol a terminális jelek halmaza: $\{0, 1\}$

5.6 Megoldás

Intuitíve felírjuk a megoldást, majd indokoljuk annak helyességét:

$$G(L) = \langle \{\{0, 1\}, \{S, A, B, C, D, E\}, S, \\ \{S \rightarrow \epsilon|0A|1C, A \rightarrow 0B, B \rightarrow 1C|0A, C \rightarrow 1D, D \rightarrow 1E|1C, E \rightarrow 0A\}\} \rangle$$

Az indoklás a következőképp néz ki:

Az ABC-ben szerepelhet az üres szó is, így rögtön az $S \rightarrow \epsilon$ szabállyal kezdünk, viszont ekkor a szabályok jobb oldalán S már nem szerepelhet, erre kell figyelniük. Aztán az $S \rightarrow 0A|1C$ szabályok közül az egyik alkalmazásával eldöntjük, hogy a '00'-kat vagy az '111'-eket szeretnénk először generálni. A $B \rightarrow 0A$ -val folytatjuk a '00'-ák generálását, a $B \rightarrow 1C$ -vel pedig áttérünk az '111'-ek generálására. Ugyanezt amit eddig csináltunk a '0'-k generálásával, most eljátszuk az '1'-kel is, tehát: $D \rightarrow 1C$ -vel újra egyeseket generálgatunk, míg $D \rightarrow 1E$ és $E \rightarrow 0A$ szabályok használatával át tudunk térni a '0'-k képzésére is. Összefoglalva: a $B \rightarrow 1C|0A$ és $D \rightarrow 1E|1C$ állapotok a konstrukció központi működtető elemei, itt tudunk váltani a '00'-ák és '111'-ek generálása közt, az $E \rightarrow 0A$ szabályt pedig abból kifolyólag kellett bevezetnünk, hogy az S nem szerepelhet a jobb oldalon az üres szó miatt.

6 A formális nyelvek mint halmazok

6.1 Feladatok és megoldásai:

$$V = \{a, b, c\}, W = \{c, d, e\}.$$

$$\begin{aligned} V * (W \setminus V) * W^* &= \{a, b, c\} * \{d, e\} * \{\epsilon, c, d, e, cd, ec, ed, cde, ecd, \dots\} \\ &= \{ad, ae, bd, be, cd, ce\} * \{\epsilon, c, d, e, cd, ec, ed, cde, ecd, \dots\} = \{ad\alpha, ae\alpha, bd\alpha, be\alpha, cd\alpha, ce\alpha\}, \text{ ahol } \alpha \in \{c, d, e\}^* \end{aligned}$$

$$(V \setminus W)(W \setminus V) = \{a, b\} * \{d, e\} = \{ad, ae, bd, be\}$$

$V^* \setminus W^* \implies$ Minden lehet végülis, csak az ϵ -okat és a 'c'-t vettük ki. Tehát minden $\{a, b, c, d, e\}$ -t tartalmazó szó kijöhet, ami nem tartalmaz ϵ -t és nem csak 'c'-ből áll (c lehet benne).

7 Véges determinisztikus automaták készítése a megadott nyelvhekhez

Először is megjegyezzük, hogy a V minden 7-es ponthoz tartozó feladatnál $V = \{0, 1\}$.

7.1 Feladat:

$$L_1 = \{\alpha \in V^* : \alpha \text{ pontosan három darab 1-esre végződik} \}$$

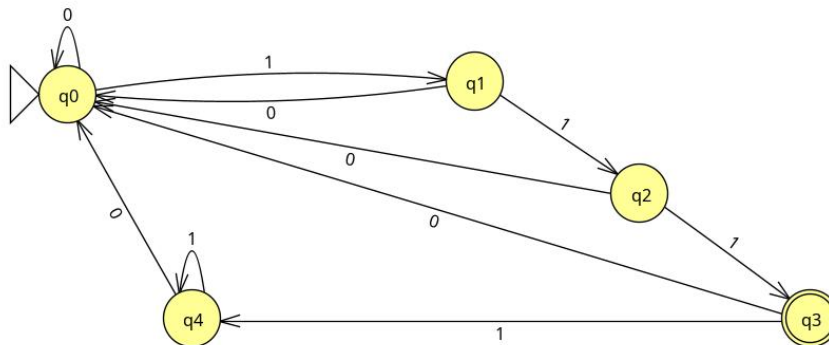

Figure 1: fnya.pdf/141.oldal/4.23. a) feladatrészt

7.2 Megoldás:

A képen látható az elkészített automata, indoklása a következő:

A $q_0 \rightarrow q_1 \rightarrow q_2 \rightarrow q_3$ állapotok közt csak '1'-esek szerepelnek mindenütt, ez azért van mivel α szónak pontosan 3db '1'-re kell végződnie. De a szó kezdődhet '0'-val is, így q_0 állapotba vezethet önmagába '0'-ás nyíl. Továbbá a kezdőállapotból indulva és '1'-est olvasva mindig visszaugorhatunk a kezdőállapotba, ahol csupa nullákat ismerhetünk fel, ez a "visszaugráló" és "önmagába nullát vezető" konstrukció együttesen biztosítja, hogy az automata a 3db '1'-es előtt még bármit fel tudjon ismerni. A q_3 -ból q_4 -be mutató '1'-es nyílra azért van szükségünk mert a szóban valahol, bárhol előfordulhat 4 vagy több egymás utáni '1'-es és ezeket is fel kell tudnunk ismerni.

7.3 Feladat:

$$L_2 = \{\alpha \in V^* : \alpha \text{-ban a } 010 \text{ előfordul részszóként} \}$$

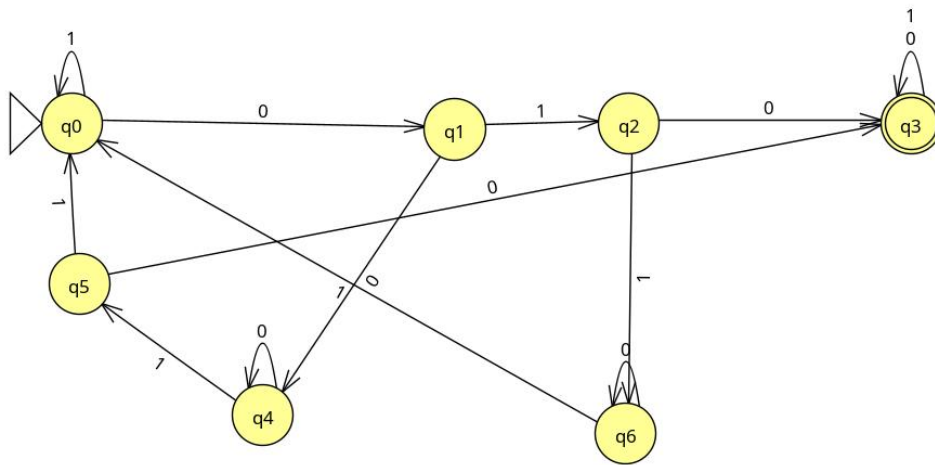

Figure 2: fnya.pdf/141.oldal/4.23. b) feladatrész

7.4 Megoldás:

A képen látható az elkészített automata, indoklása a következő:

A $q_0 \rightarrow q_1 \rightarrow q_2 \rightarrow q_3$ állapotokon megintcsak kötelező végigfutnunk, ezek biztosítják, hogy a legrövidebb szót, a '010'-át az automata felismerje. A logika egyébként hasonlít az előző példához: itt is az "önmagába (most) 1-et vezető" + "visszaugráló" stratégiát alkalmazzuk. Magyarán értjük, hogy a kezdőállapotban az önmagába mutató nyíl miért kell, a végállapotban azért, mivel a '010' sztring után még bármit olvashatunk. A visszaugrálást most is az a probléma szülte, hogy a szó nem csak '0'-val, hanem bármivel kezdődhet: a q_2 -ből q_6 -ba fordulás ezzel magyarázható, a q_1 -ből való lefordulás utáni $q_4 \rightarrow q_5$ közti '1'-es esetén egyszerre kell figyelembe venni, hogy q_5 -ből mehetünk a végállapotba is, tehát '010'-át kell képzniünk, és azt is, hogy a kezdőállapotba csak '1'-essel mehetünk vissza, hogy az eredeti konstrukciónkat ne rontsuk el.

7.5 Feladat:

$$L_3 = \{\alpha \in V^+ : \alpha \text{ nem kezdődik két egymás utáni } 0\text{-val} \}$$

7.6 Megoldás:

A képen látható az elkészített automata, indoklása a következő:

A q_0 kezdőállapotból '0' hatására és '1' hatására két különböző irányba indulunk el, szétválasztva ezzel

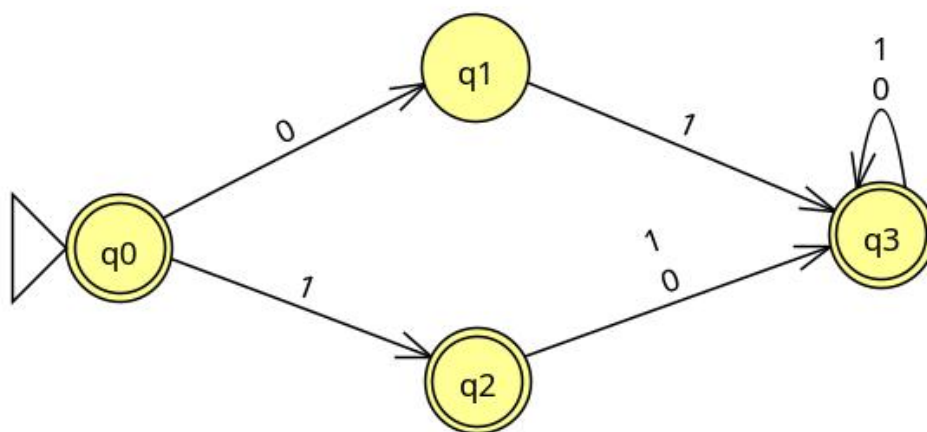

Figure 3: fnya.pdf/141.oldal/4.23. c) feladatrész

azt az esetet amikor kötelezően '1'-nek kell jönnie, ill. amikor '0' vagy '1' is jöhet. A végállapotokból az olvasást folytathatjuk amíg tetszik, mivel a szó végére nincs kikötés a feladatban.

7.7 Feladat:

$L_4 = \{\alpha \in V^* : \alpha \text{ az } 101 \text{ valamilyen pozitív kitevős hatványával kezdődik} \}$

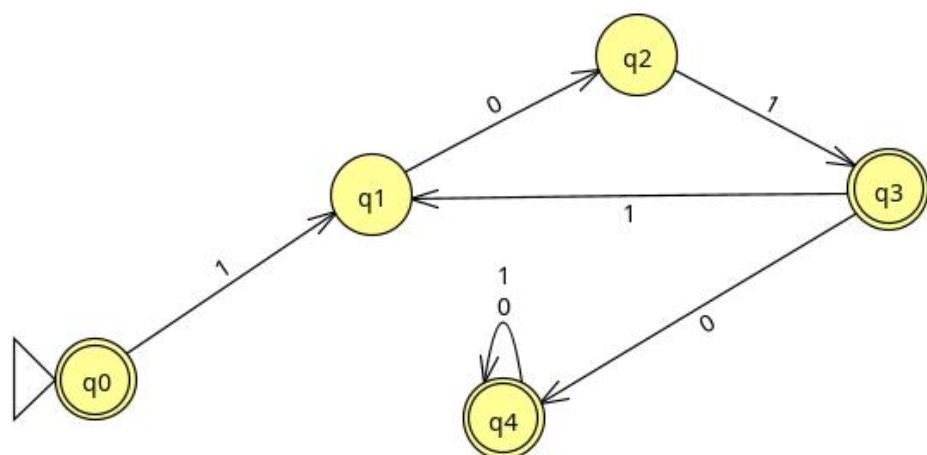

Figure 4: fnya.pdf/141.oldal/4.23. d) feladatrész

Megjegyzés: a feladatot úgy értelmezzük, hogy az n -dik beolvasott '101' után csak '0'-val tudunk kilépni a ciklusból, és folytatni az olvasást.

7.8 Megoldás:

A képen látható az elkészített automata, indoklása a következő:

A q_0 kezdőállapot egyben végállapot is lehet, ez azért van mivel '101' nulladik hatványa ϵ lesz. Az automata kötelező jelleggel beolvasa a '101' sztringet minimum 0 szor ill. 1-szer, aztán ha ezt ismételtetni szeretnénk, akkor a q_3 végállapotból '1'-est olvasva megtehetjük még tetszőlegesen sokszor. Amint ezt meguntuk, mindenképp legalább egy '0'-át kell olvasnunk, hogy a '101' szó "lezáruljon". Így aztán q_4 -ben, a szó végén meg bármit tudunk olvasni, mivel a szó végére nincs kikötés.

7.9 Feladat:

$L_5 = \{\alpha \in V^* : \alpha \text{-ban van pontosan } k \text{ darab egymás utáni } 1\text{-es} \}$

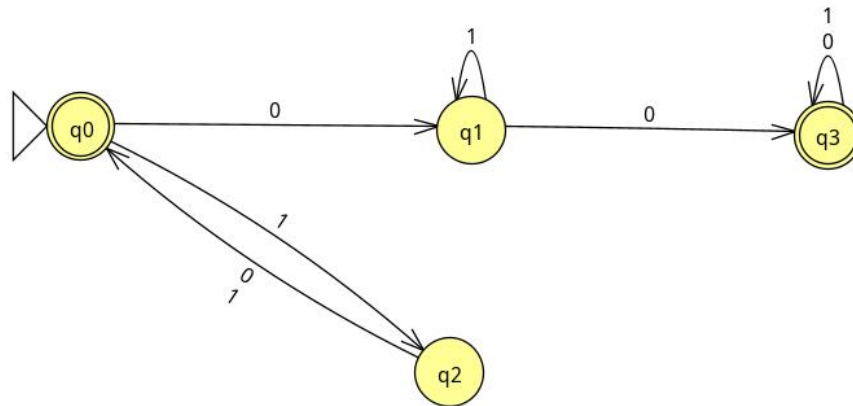

Figure 5: fnya.pdf/141.oldal/4.23. e) feladatrész

7.10 Megoldás:

A képen látható az elkészített automata, indoklása a következő:

A 'k' darab egymás utáni '1'-es lehet a szó közepén, végén, elején, bárhol... az iménti első kettő esetet a q_1 ill. q_3 önmagába mutató nyilakkal oldottuk meg. Amint a szó elején fordul elő k darab egymás utáni '1'-es, úgy akkor a q_2 állapotba való megfordulás lesz a megoldás.

8 Véges nemdeterminisztikus automaták készítése a megadott nyelvhekhez

8.1 Feladat:

$L = \{\alpha \in \{0,1\}^* : \alpha \text{ első betűje egy '1'-es és van benne valahol pontosan 3db egymást követő '1'-es} \}$

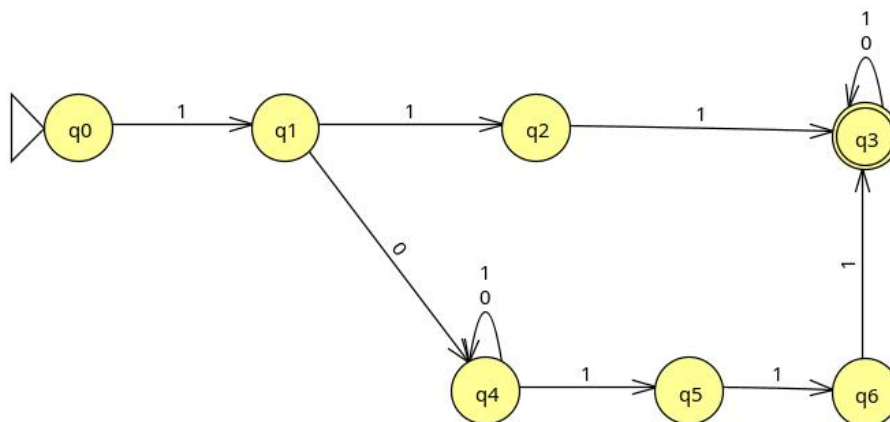

Figure 6: előző évi zárthelyi dolgozatokból

8.2 Megoldás:

A képen látható az elkészített automata, indoklása a következő:

A $q_0 \rightarrow q_1 \rightarrow q_2 \rightarrow q_3$ átmenet nemcsak azt biztosítja, hogy a szó '1'-essel kezdődjön, hanem azt is hogy a legrövidebb szót (a 3db '1'-est) felismerje, amikor ezt megtette, akkor bármit olvashat (ez a q_3 önmagába mutató nyilainak magyarázata). Ámde néznünk kell azokat az eseteket is, amikor a szó ugyan 1-essel kezdődik, de utána '0' van, és a '111' sztring pedig valamikor máskor fordul elő a szóban. Ezeket az eseteket hivatott reprezentálni a $q_1 \rightarrow q_4$ átmenet, és az azt követő állapotok.

8.3 Feladat:

$L = \{\alpha \in \{a,b\}^* : \alpha \text{ utolsó betűje (pontosan) egy 'b' és van benne valahol pontosan 4db egymást követő 'b' }\}$

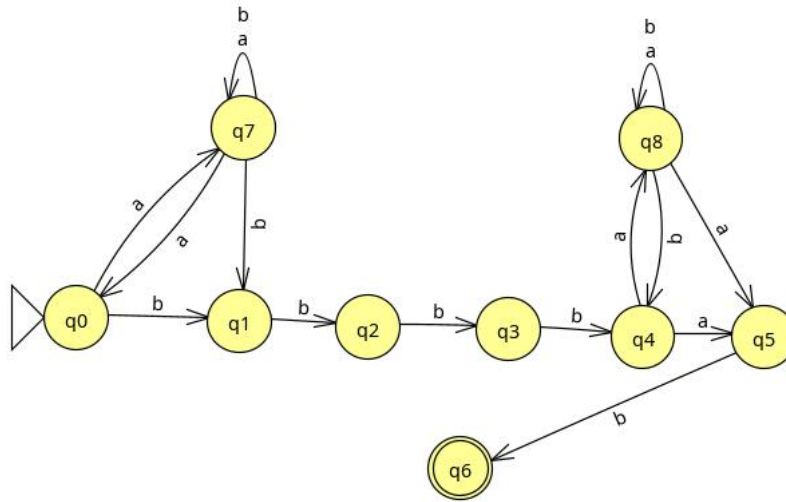

Figure 7: előző évi zárthelyi dolgozatokból

8.4 Megoldás:

A képen látható az elkészített automata, indoklása a következő:

A $q_0 \rightarrow q_1 \rightarrow q_2 \rightarrow q_3 \rightarrow q_4 \rightarrow q_5 \rightarrow q_6$ átmenetekkel biztosítjuk a legrövidebb szó felismerését, ez a 'bbbbab'. Mivel a 4db 'b' bárhol előfordulhat a szóban, ezért a 'bbbb' sztring első 'b'-je előtt vagy épp az utolsó 'b'-je után le kell ágaznunk 'a' sztringet olvasva (q_0 és q_4). Az itteni "leágazásokkal" lehetővé tesszük bármilyen karakter olvasását bármennyiszer, ám kikötjük hogy a végén úgy is 'b'-t ill. 'a'-t kell olvasnia, hogy a 'bbbb'+utolsó egy 'b' sztring felismerésére épített konstrukció ne romoljon el.

9 A kis Bar-Hillel lemma és alkalmazása

9.1 Lemma:

Legyen adva egy L nyelv, amelyet egy determinisztikus véges automata felismer. Ekkor van olyan n természetes szám, hogy ha az α szó az L nyelvnek olyan eleme, amelyre $|\alpha| \geq n$, akkor α előállítható $\alpha = uvw$ alakban, ahol $|uv| \leq n$, $|v| \geq 1$, és minden $i = 0, 1, 2, \dots$ természetes számra az $uv^i w$ szavak szintén benne lesznek a nyelvben. Erre a továbbiakban csak Bar-Hillel lemma néven hivatkozunk.

9.2 Megjegyzés:

A gyakorlat során a fenti lemmát arra tudjuk használni, hogy ellenpélda kereséssel bebizonyítsuk egy nyelvről, hogy az nem ismertethető fel véges determinisztikus automatával, vagy továbbgondolva: a nyelv maga nem reguláris.

9.3 Alkalmazása:

1.) Igazoljuk, hogy az $L = \{\alpha\alpha^{-1} : \alpha \in \{a, b\}^*\}$ nyelv nem reguláris.

Megfelelő ellenpélda:

Legyen $\alpha\alpha^{-1} = a...ab|ba...a$, tehát $\alpha = a...ab$ és $\alpha^{-1} = ba...a$, eddig jók vagyunk.

Ez a szó azért tökéletes, mert kielégíti a Bar-Hillel lemma feltételeit:

$\alpha = n('a') + 1('b') = n + 1$, így $\alpha \geq n$,

valamint: $|uv| \leq n$ és $|v| \geq 1$, ami azért igaz, mert a fölbontást az alábbiak szerint csináltuk:

$\alpha = 1$ darab 'a' ($=:u$) + min.1 darab 'a' ($=:v$) + 1 darab 'b' ($=:w$)

Ámde ha az így kapott α szóban a v -k számát iteráljuk, akkor az $\alpha\alpha^{-1}$ szó már nem lesz szimmetrikus. Magyarán a fölbontásunk kielégíti a lemma feltételeit, viszont a lemma azt mondja ki, hogy az ilyen szavak benne lesznek a nyelvben, mi pedig ezzel ellentmondásra jutottunk, hisz látjuk hogy a (szimmetria hiánya miatt) nincs benne.

2.) Igazoljuk, hogy az $L = \{\alpha 0\alpha^{-1} : \alpha \in \{0, 1\}^*\}$ nyelv nem reguláris.

Megfelelő ellenpélda:

Legyen $\alpha 0\alpha^{-1} = 0...01|0|10...0$, tehát $\alpha = 0...01$ és $\alpha^{-1} = 10...0$, eddig jók vagyunk.

Ez a szó azért tökéletes, mert kielégíti a Bar-Hillel lemma feltételeit:

$\alpha = n('0') + 1('1') = n + 1$, így $\alpha \geq n$,

valamint: $|uv| \leq n$ és $|v| \geq 1$, ami azért igaz, mert a fölbontást az alábbiak szerint csináltuk:

$\alpha = n$ darab '0' ($=:u$) + min.1 darab '0' ($=:v$) + 1 darab '0'+ '1' ($=:w$)

Ámde ha az így kapott α szóban a v -k számát iteráljuk, akkor az $\alpha\alpha^{-1}$ szó már nem lesz szimmetrikus (most az ne tévesszen meg minket, hogy közöttük van egy '0'). Magyarán a fölbontásunk kielégíti a lemma feltételeit, viszont a lemma azt mondja ki, hogy az ilyen szavak benne lesznek a nyelvben, mi pedig ezzel ellentmondásra jutottunk, hisz látjuk hogy a (szimmetria hiánya miatt) nincs benne.

3.) Igazoljuk, hogy az $L = \{b\alpha b\alpha^{-1} : \alpha \in \{a, b\}^*\}$ nyelv nem reguláris.

Megfelelő ellenpélda:

Legyen $b\alpha b\alpha^{-1} = ba...aa|baa...a$, tehát $\alpha = a...aa$ és $\alpha^{-1} = aa...a$, eddig jók vagyunk.

Ez a szó azért tökéletes, mert kielégíti a Bar-Hillel lemma feltételeit:

$\alpha = 1('b') + n('a') = 1 + n$, így $\alpha \geq n$,

valamint: $|uv| \leq n$ és $|v| \geq 1$, ami azért igaz, mert a fölbontást az alábbiak szerint csináltuk:

$\alpha = 1$ darab 'b' ($=:u$) + min.1 darab 'a' ($=:v$) + 1 darab 'a' ($=:w$)

Ámde ha az így kapott α szóban a v -k számát iteráljuk, akkor az $\alpha\alpha^{-1}$ szó már nem lesz szimmetrikus. Magyarán a fölbontásunk kielégíti a lemma feltételeit, viszont a lemma azt mondja ki, hogy az ilyen szavak benne lesznek a nyelvben, mi pedig ezzel ellentmondásra jutottunk, hisz látjuk hogy a (szimmetria hiánya miatt) nincs benne.

Megjegyzés:

Ezek könnyűnek tűnhetnek, viszont ha egy reguláris nyelvre pl.: 010α -ra eljátszuk ugyanezt, észrevesszük, hogy akármilyen szó akármelyik részét iteráljuk, mindig benne lesz a nyelvben (010 -val fog kezdődni). Természetesen a fenti állítás csak akkor igaz, ha a fölbontás kielégíti a Bar-Hillel lemma feltételeit.

10 Figyelem! A következő (11-14) pontokhoz terjedelmi okok miatt már csak 1-1 db kidolgozott példa fog tartozni.

11 Nemdeterminisztikus automata determinisztikussá tétele

11.1 Példa:

A 8-as ábra bal oldalán adva van egy véges nemdeterminisztikus automata. Hogyan készítünk vele ekvivalens determinisztikus automatát? Megtehetetnénk azt is, hogy meghatározzuk az automata által felismert nyelvet, majd ehhez a nyelvhez készítünk egy determinisztikus automatát. De ehhez egyrészt gondolkodnunk kell, másrészt pedig ez sok esetben nem célravezető, ugyanis nemdeterminisztikus automatát készíteni egy nyelvhez sokkal egyszerűbb, mint determinisztikus, ezért van szükségünk erre a következő algoritmus jellegű dologra:

A q_1 állapotból indulunk, megnézzük hogy az automata 'a' és 'b' jelek hatására merre mennek:

$\rho(q_1, a) = \{q_1, q_2\}$, valamint $\rho(q_1, b) = \{q_3\}$.

Most akkor vizsgáljuk hogy: $\rho(q_2, a) = \{q_3\}$, $\rho(q_2, b) = \{q_1\}$, igen ám... de mostmár ne feledkezzünk meg arról hogy $\{q_1, q_2\}$ állapothalmazról van szó, tehát az imént kapott állapotokat össze kell unióznunk a q_1 esetén kapottakkal, ez a következőképp néz ki: $\rho(\{q_1, q_2\}, a) = \{q_1, q_2, q_3\}$, $\rho(\{q_1, q_2\}, b) = \{q_1, q_3\}$. Most akkor ugyanezt kell lezongoráznunk $\{q_1, q_3\}$ és $\{q_1, q_2, q_3\}$ állapothalmazokkal:

$\rho(\{q_1\}, a) = \{q_1, q_2\}$, $\rho(\{q_1\}, b) = \{q_3\}$

$\rho(\{q_3\}, a) = \{q_1\}$, $\rho(\{q_3\}, b) = \{q_2, q_3\}$

Ezek közül a $\{q_2, q_3\}$ állapothalmazok még nem léteznek, tehát ezeket fel kell rajzolnunk. S aztán ugyanígy meg kell néznünk, hogy a halmaz állapotaiból 'a'-k és 'b'-k hatására merre mennek nyilak. Az algoritmus akkor áll le, ha azt vesszük észre hogy már nem tudunk új állapotot vagy állapothalmazt felrajzolni. Jelen esetben ez most történt meg.

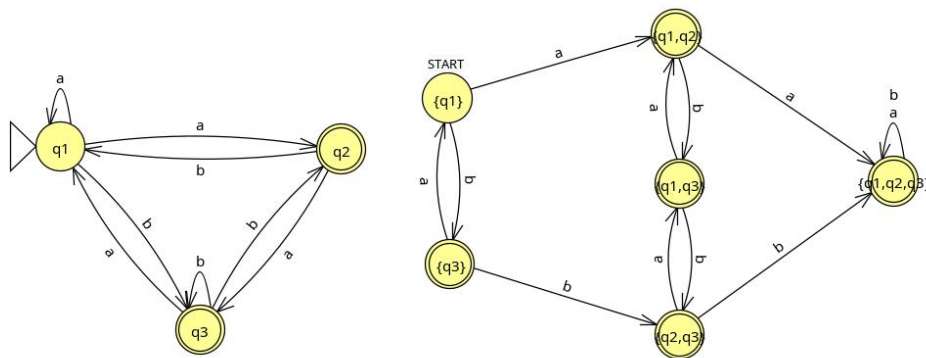

Figure 8: N.K.G. algoritmusok

12 Reguláris grammatika $\rightarrow$ automata konverzió

12.1 Példa:

Adott a következő reguláris grammatika. Készítsünk el egy olyan automatát, amely azokat a szavakat ismeri föl amelyeket a nyelvtan generál.

$$G = \langle \{\{a, b\}, \{S, A, B\}, S, \{S \rightarrow aB|bA|\epsilon, B \rightarrow aB|bB|b, A \rightarrow aA|bA|a.\} \rangle$$

A grammatika nemterminális jelei felelnek meg az automata állapotainak, a kezdőszimbólum a kezdőállapotnak. A jelek (nemterminálisok) mindenhol jelek maradnak... Ha a grammatika tudja generálni az ϵ -t, akkor

az automata kezdőállapotát egyben végállapottá is tesszük. Amelyik nemterminálisból indulva a nyelv-
tannal a generálást be tudjuk fejezni, azokat az automata állapotok esetén bevezetjük egy teljesen új
végállapotba.

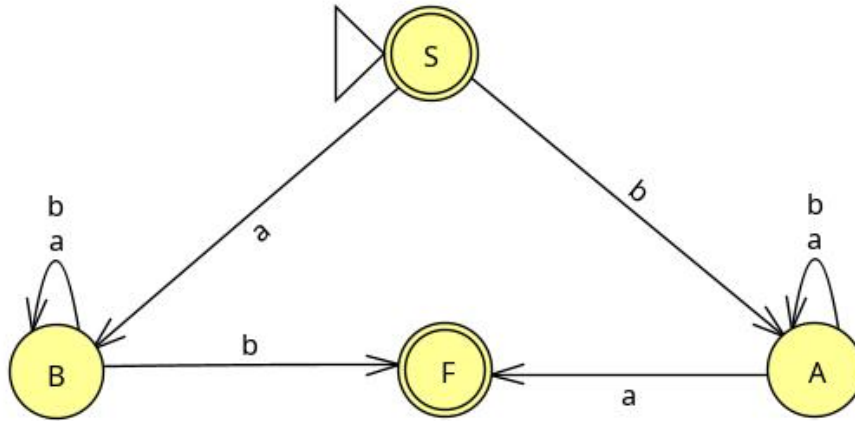

Figure 9: N.K.G. algoritmusok

13 Automata $\rightarrow$ reguláris grammatika konverzió

13.1 Példa:

Adott az alábbi véges determinisztikus automata. Készítsünk olyan reguláris grammatikát, amely
azokat a szavakat generálja, amelyeket az automata felismer.

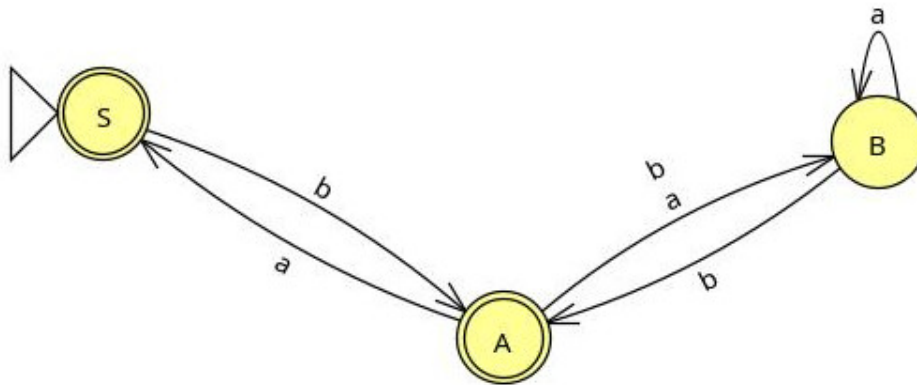

Figure 10: N.K.G. algoritmusok

A megoldás a következőképpen fog kinézni:

$$G = \langle \{a, b\}, \{S, A, B, S'\}, S, \{S \rightarrow \epsilon | bA | b, B \rightarrow aB | bB | aS', A \rightarrow aB | bA, S' \rightarrow bA | b\} \rangle$$

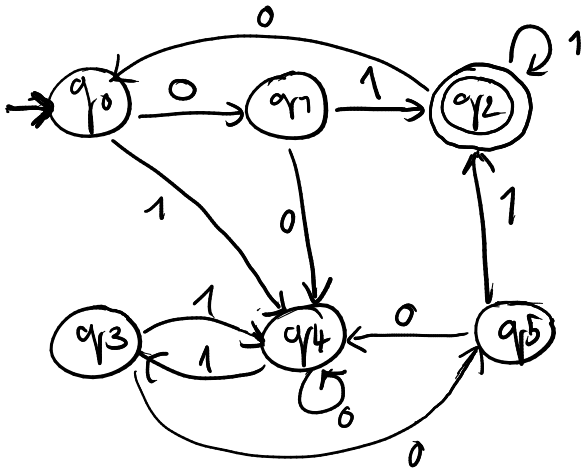
Most az előző feladatot fogjuk visszafelé játszani: az állapotokból lesznek a nemterminális jelek.
Itt arra kell figyelni, hogyha a kezdőállapot egyben végállapot is, akkor az automata felismeri az
üres szót, ilyenkor viszont a szabályok jobb oldalán nem állhat a kezdőszimbólum. Ezt úgy tudjuk
kiküszöbölni, hogy a nemterminális jelek közé felveszünk egy újat, amikből elérhetővé tudjuk tenni
azokat a szabályokat is, amik az eredeti kezdőszimbólumból voltak az ϵ (üres szó) kivételével.

14. Automata minimalizáló algoritmus

Először meggyőződünk az alábbiakról:

- elérhetetlen állapot
(ha van, letöröljük)
- determinisztikusság, teljesen definiáltság
(ha nem az, azzá tesszük)

$\{\{1,4\} \cup \{4,3\}\} \setminus \{4\} = \{1,3\}$
viszont 1 sor 3 oszlopnál nincs csillag, ezért várólistájára tesszük, tehát ha később ott lesz, akkor itt is.

q	0	1	2	3	4	5
0	///	*	*	○	*	*
1		///	*	*	*	○
2			///	*	*	*
3				///	*	*
4					///	*
5						///

$(0,4) \checkmark$

$(0,3) \checkmark$

$(3,4) \checkmark$

Csillagszám: $1 \cdot 5 = 5 \checkmark$

↑ vég ↑ rem.vég.

Segédtáblázat: Ezzel könnyebben átláthatjuk az algoritmus menetét!

$\delta(q_0, 0) = q_1$ $\delta(q_0, 1) = q_4$	$\delta(q_1, 0) = q_4$ $\delta(q_1, 1) = q_2$	$\delta(q_2, 0) = q_0$ $\delta(q_2, 1) = q_2$	$\delta(q_3, 0) = q_5$ $\delta(q_3, 1) = q_4$
$\delta(q_4, 0) = q_4$ $\delta(q_4, 1) = q_3$	$\delta(q_5, 0) = q_4$ $\delta(q_5, 1) = q_2$		

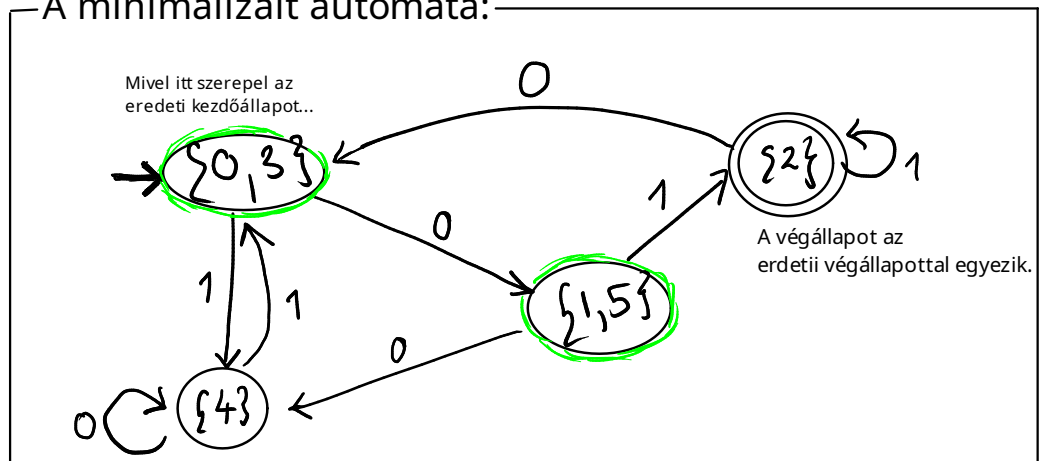
HASZNÁLATA:

Például a táblázat
0 sor 1 oszlopánál:

$\{\{1,4\} \cup \{4,2\}\} \setminus \{4\} = \{1,2\}$

1 sor 2 oszlopánál van csillag, tehát itt is lesz csillag...

A minimalizált automata:

Mivel mindkét halmazban szerepel.